

терій на його коренях як за раннього, так і за пізнього строків сівби у всі фази розвитку;

- найбільший ефект у кількості та масі бульбочок забезпечувала обробка насіння гороху овочевого сумішшю бору та молібдену як при ранньому, так і при пізньому строкові сівби.

- приріст врожаю становив майже 17 ц/га, що свідчить про ефективність пропонованого екологічно безпечного агрозаходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адамень Ф.Ф. Азотофіксація та основні напрями поліпшення азотного балансу ґрунтів /Ф.Ф. Адамень //Вісник аграрної науки.– 1999.– № 2. С. 9–16.
2. Алмашова В.С. Вплив мікроелементів на розвиток бульбочкових бактерій на коренях овочевого гороху /В.С. Алмашова, В.І. Жарінов, С.О. Онищенко //Таврійський науковий вісник: Зб. наук. праць.– Херсон: Айлант, 2005.– Вип.36.– С. 51– 54.
3. Колмаз, І.М. Продуктивність бобових залежно від бактеріальної обробки насіння /В.П. Патица, Ю.Т. Малиновська та ін. //Збірник наукових праць Інституту землеробства УААН.– К., 2000.– Вип. 1.– С. 91–96.
4. Мильто Н.И. Влияние азотных удобрений на бобовые растения /Н.И.Мильто //Клубеньковые бактерии и продуктивность бобовых растений.– Минск, 1992.– С.212–216.
5. Охріменко С.М. Вплив клонів бульбочкових бактерій, стійких до мінерального азоту, на фізіологічні процеси і продуктивність рослин гороху /С.М. Охріменко //Физиология и биохимия культурных растений.– 1998.– № 2.– С. 138–143.

УДК 338.314:633

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Паштецький А.В. – к. е. н., начальник відділу науково - економічного аналізу, прогнозування та фінансування Інституту сільського господарства Криму НААН.

Постановка проблеми. Рослинницькі галузі в сільськогосподарському виробництві відіграють винятково важливу роль у формуванні продовольчої безпеки України, оскільки вони забезпечують основними продуктами харчування населення, а сировиною харчову, переробну і легку промисловість.

За даних умов для України важливим є питання створення резервів якісного товарного зерна та інших технічних культур. Тому кожного року однією із головних проблем для сільськогосподарських виробників України, а головним чином Криму стає ефективне та стабільне виробництво необхідної кількості сільськогосподарської продукції.

В останній час товаровиробники першочергову роль відводять вирощуванню зернових та олійних культур, які не завжди дають високі врожаї, але є основними культурами в галузі рослинництва даних підприємств. Їх недостатня врожайність пояснюється багатьма факторами, хоча головним є те, що виробники не дотримуються науково обґрунтованих агротехнологічних рекомендацій по вирощуванню рослин. Одними із основних, що впливають на зменшення врожаю є неправильна структура посівних площ, несвоєчасне сортооновлення, недотримання сівозмін, недостатнє мінеральне живлення, використання неякісних засобів захисту рослин та інше. Дають свої негативні результати і несприятливі погодні умови протягом вегетаційного періоду. Всі перераховані вище фактори і є основною причиною великого розриву між потенційною і фактичною врожайністю сільськогосподарських культур.

Стан вивчення проблеми. Різним аспектам ефективного функціонування аграрного виробництва, питанням економічної ефективності, розвитку виробництва окремих культур та галузей АПК присвятили свої праці відомі вітчизняні вчені: В. Алексійчук, В. Амбросов, В. Андрійчук, І. Величко, П. Гайдуцький, М. Гладій, М. Зубець, М. Кісіль, І. Кириленко, М. Кропивко, І. Лукінов, М. Малік, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, Г. Черевко, В. Юрчишин. О. Шпикуляк, та інші науковці. В їх роботах досконально розглянуті чинники ефективного вирощування, як окремих культур, так і ведення різних галузей, але недостатньо приділено уваги особливостям їх вирощування в АР Крим.

Завдання і методика досліджень. Мета дослідження полягає в опрацюванні теоретичних та організаційно-економічних аспектів ефективного виробництва сільськогосподарських культур в АР Крим, а також в обґрунтуванні перспектив економічно ефективного їх вирощування.

Результати досліджень. Однією з найважливіших галузей сільського господарства є рослинництво. Від виробництва в рослинництві людина має більшість своїх основних продуктів харчування, корми тваринам, сировину для основних галузей промисловості.

Найважливішим завданням рослинництва є всемірне підвищення родючості ґрунтів, підвищення врожайності рослин, зростання виробництва зерна, кормів та іншої продукції [3].

Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції є одним з основних показників, що характеризують діяльність сільськогосподарських підприємств. Від його величини залежать обсяг реалізації продукції, рівень її собівартості, сума прибутку, рівень рентабельності, фінансовий стан підприємства, його платоспроможність та інші економічні показники.

Великий вплив на валовий збір продукції робить структура посівних площ. Чим більше частка високоврожайних культур у загальній посівній площі, тим вище, при інших рівних умовах, валовий вихід продукції, і навпаки.

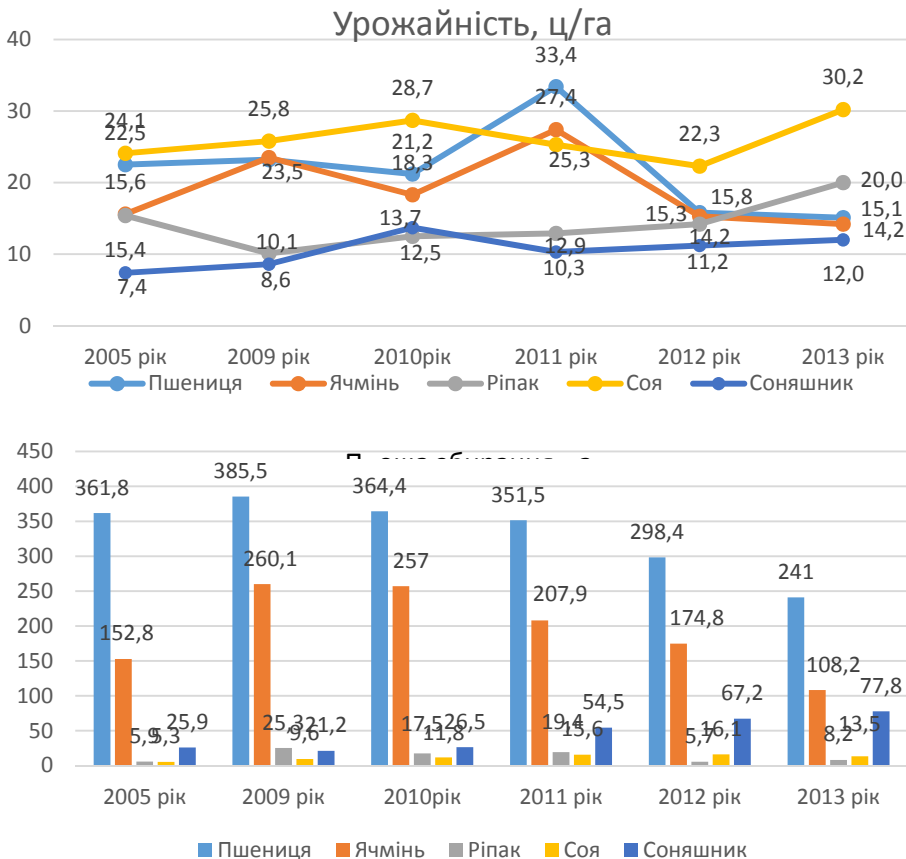
Врожайність культур визначають якісні показники землі, вчасний обробіток ґрунту, кількість внесених добрив, метеорологічні умови року, якість і сорт насіння, способи та строки сівби, збирання врожаю та ін.

Для сільськогосподарських підприємств Криму 2012 рік виявився надзвичайно складним, в першу чергу щодо погодних умов, які супроводжували процес вирощування сільськогосподарських культур.

У 2012 році виробництво зернових та зернобобових культур у початково-оприбуткованій вазі склало 908,3 тис. т., що є 47% до відповідної дати 2011 року.[6].

Це зумовлено тривалою посухою в осінній період 2012 року, що не дозволило отримати своєчасні і дружні сходи, морозною і малосніжною погодою у другій половині зимового періоду, що призвело до загибелі рослин озимих, а суха погода в весняно-літній період не дозволила рослинам наростити достатню вегетативну масу.

Однак не тільки погодні умови стали причиною малого врожаю. Необхідно констатувати, що з науково-економічних міркувань у агровиробників почастішали порушення головних вимог технологій вирощування сільськогосподарських культур. Тому в останні роки погодні умови стали індикатором культури землеробства та вміння вирощувати високі врожаї на наших родючих ґрунтах (Рис. 1).

За даними Головного управління статистики в АРК.

Рис 1. – Виробництво сільськогосподарських культур в АР Крим.

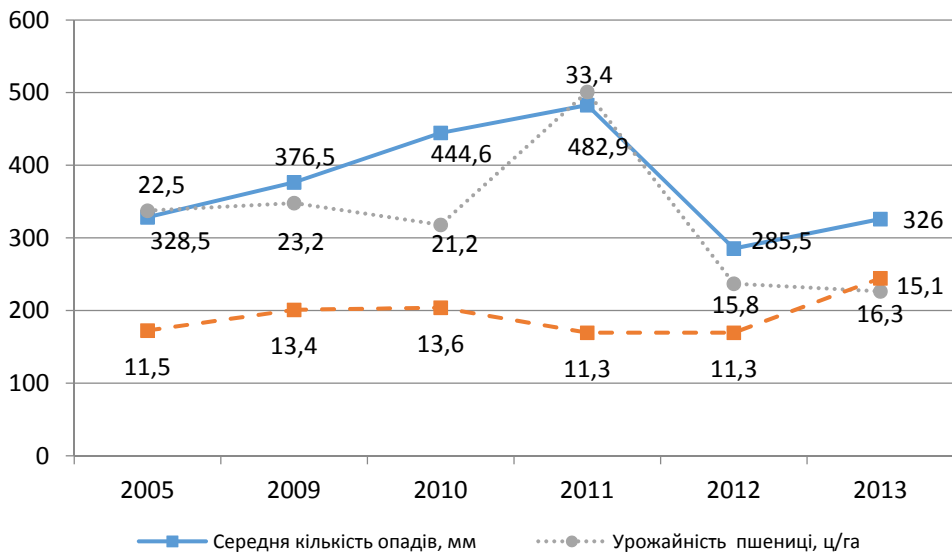
Аналізуючи показники рисунку 1 можна зробити висновок, що площі під основними зерновими культурами мають тенденцію до зниження, а під олій-

ними культурами залишаються в одному діапазоні, окрім соняшника площі котрого збільшуються кожен рік.

Розглядаючи показник середньої врожайності за вказані роки, по пшениці він складає – 21,9ц/га, ячменю – 19,1ц/га, ріпаку – 14,2ц/га, сої – 26,1ц/га, соняшнику – 10,5ц/га, що набагато менше ніж потенційна урожайність цих культур.

Урожайність - якісний, комплексний показник, який залежить від чисельних факторів. Великий вплив на її рівень справляють природно-кліматичні умови, про які ми говорили, рельєф місцевості, температурний режим повітря, кількість опадів і т.п. Але основний вплив на урожайність дає культура землеробства, агротехніка і технологія вирощування культур, кількість добрив, якісне виконання всіх польових робіт в стислі терміни, інші організаційні та економічні чинники.

Отже необхідно виявити найбільш значимі фактори, які впливають на недоотримання сільськогосподарськими підприємствами якісного і в необхідній кількості врожаю (Рис. 2).

*- за даними Клепинінської метеорологічної станції

*- дані 2013 року станом на 01.10.2013р.

Рис.2 – Середня кількість опадів, температури та урожайність пшениці в АР Крим за 2005 - 2013 роки

Порівнюючи дані рисунку 2 можна зробити висновок, що показники кількості опадів та середньої температури прямолінійно впливають на урожайність, але необхідно відмітити, що у 2010 році ці показники збільшувалися, а урожайність знизилась до показника 21,2 ц/га. Це, на нашу думку, можна пояснити тим, що значні опади були в період збирання врожаю і це негативно вплинуло на показник урожайності.

Найбільшим стресором, що впливає на розвиток рослини, є різке коливання температур у вегетаційний період. Високі та низькі температури під час

вегетатії негативно впливають на фізіологічні процеси рослин. Наслідки різняться в залежності від фази розвитку рослин, тривалості впливу і власне температури повітря.

На морозостійкість та посухостійкість істотний вплив мають умови ґрунтового живлення, особливо в осінній період [4].

Прояви погодних аномалій, що спостерігаються в останні роки у Криму, вимагають підвищення стійкості сільськогосподарських культур до цих явищ, шляхом розробки комплексних організаційних заходів захисту від несприятливих умов природного характеру. Стійкість рослин до морозу підвищується при внесенні під посів озимих калійно-фосфорних добрив, тоді як надлишкові азотні добрива, сприяючи процесам росту, роблять рослини озимих більш чутливими до морозів. На морозостійкість, як і на холодостійкість рослин, позитивний вплив чинять мікроелементи[4].

Висока врожайність веде і до більш швидкого виснаження ґрунтів. Відновлення родючості можливо здійснити тільки продуманим поєднанням двох заходів - внесенням добрив і науково обґрунтованою сівозмінною.

Широке застосування добрив в рослинництві є одним з найбільш ефективних засобів підвищення ефективності рослинництва. Рівень внесення мінеральних та органічних добрив на 1 га землі на даний період, у порівнянні з 1990 роком скоротилося відповідно в 5 і в 16 разів [2]. Беручи до уваги недостатній рівень розвитку тваринництва в АР Крим, що унеможливує отримання та застосування необхідної кількості органічних добрив, одним із реальних шляхів залишається використання мінеральних добрив (таблиця 2).

Таблиця 2. - Внесення добрив сільськогосподарськими підприємствами в АР Крим.

Роки	2005	2009	2010	2011	2012
Мінеральні добрива					
Внесено у поживних речовинах – усього, тис. т	14,6	26,6	25,3	24,3	26,3
Удобрена площа, тис. га	341,8	439,7	391,2	382,7	401,5
Частка удобреної площі, відсотків	58	71	69	68	74
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	25	43	44	43	48
Органічні добрива					
Внесено – усього, тис. т	211,9	606,2	439,7	339,4	392,0
Удобрена площа, тис. га	29,8	69,7	57,9	38,6	39,2
Частка удобреної площі, відсотків	5	11	10	7	7,2
Внесено на 1 га посівної площі, т	0,4	1	0,8	0,6	0,7

Аналізуючи данні таблиці 2, можна зробити висновок про недостатній обсяг внесення мінеральних добрив сільськогосподарськими підприємствами Криму. Це пояснюється їх дорожнечою та не завжди очікуваним результатом від використання. Таким чином підприємства використовуючи мінеральні добрива, не завжди отримують результат, що спрацьовує на підвищення продуктивності сільськогосподарських культур, а навпаки робить їх виробництво ще більш збитковим.

Вибір мінеральних добрив повинен полягати у визначенні такої форми і формули застосування, вибір якої обійдеться дешевше в порівнянні з іншими,

і при цьому забезпечить отримання максимального приросту врожаю.

Фактори ефективності вирощування зернових культур можна поділити на три великі групи: агротехнічні, технічні та організаційно-економічні. У першій групі найбільш важливе значення має використання перспективних сортів і гібридів, застосування науково обґрунтованих систем землеробства, в другій - застосування прогресивних систем технічного забезпечення, в третій - маркетинг і державне регулювання. Облік факторів, що сприяють стабілізації і зростанню ефективності виробництва зерна, дозволить виробити конкретний комплекс заходів, спрямований на вирішення проблем розвитку галузі.

Проаналізувавши всі три групи факторів співробітниками Інституту сільськогосподарства Криму були розроблені технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур, які дають можливість отримати високі врожаї при оптимальному використанні ресурсів підприємства. Для порівняння витрат розглянемо їх структуру на 1 ц продукції (Таблиця 3).

Таблиця 3. – Структура собівартості виробництва пшениці в АР Крим

Показники витрат	Витрати на вирощування			
	В середньому 2010-2012 рр.		Витрати згідно технологічним картам	
	грн	%	грн	%
Витрати –всього	69,32	100,0	59,81	100,0
Прямі матеріальні витрати	46,36	66,9	44,65	74,7
з них насіння і посадковий матеріал	7,09	10,2	12,5	20,9
мінеральні добрива	11,15	16,1	9,01	15,1
нафтопродукти	12,44	18,0	13,5	22,6
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	8,12	11,7	-	-
решта матеріальних витрат	7,54	10,9	9,64	16,1
Прямі витрати на оплату праці	5,56	8,0	9,72	16,3
Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	17,41	25,1	5,44	9,1

Порівнюючи структуру відмітимо, що витрати на 1 ц. продукції згідно розробленим технологічним картам менше існуючих витрат на 9,51 грн. Цей факт пояснюється збільшення урожайності з 1га за рахунок покращення насінневої бази, оптимізації дози внесення мінеральних добрив та структуризації інших показників.

Ефективність виробництва продукції рослинництва - це найважливіша якісна характеристика на всіх рівнях господарювання. Під економічною ефективністю виробництва розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, що порівнюється співвідношенням результатів і обліком витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих же витратах, тим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці, або чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вище ефективність виробництва. Найважливішим фактором, що визначає рентабельність виробництва зерна, є врожайність. Як правило, чим вище врожайність, тим нижча собівартість і затрати праці на 1 ц продукції, і відповідно вище рентабельність.

Для аналізу економічної ефективності використання технологічних карт слід розглянути основні складові ефективності, а саме - врожайність, собівартість і рівень рентабельності виробництва (Табл. 4).

Таблиця 4. – Економічна ефективність вирощування основних сільсько-господарських культур в Ар Крим

Культура	В середньому за 2011-2013 роки*				
	Урожайність, ц/га	Виробничі витрати, грн /га	Ціна реалізації 1т, грн	Валовий дохід з 1 га, грн	Рентабельність, %
Пшениця	21,4	2673,62	1281,43	2746,54	2,7
Ячмінь	19,1	2167,22	1194,90	2286,24	5,5
Ріпак	15,7	4769,30	3319,77	5223,10	9,5
Соя	25,9	6545,18	2996,37	7760,59	18,6
Соняшник	11,0	2381,60	3170,97	3488,06	46,5
Згідно розробленим технологічним картам					
Пшениця	36,0	2932,04	1281,43	4613,16	57,3
Ячмінь	40,0	2783,13	1194,90	4779,60	71,7
Ріпак	23,0	2755,80	3319,77	7635,46	177,1
Соя	28,0	5634,82	2996,37	8389,83	48,9
Соняшник	21,0	3707,48	3170,97	6659,03	79,6

* - данні за 2013 рік станом на 01.10.2013р.

Дані таблиці свідчать, що при дотриманні розроблених технологічних карт по всім культурам відмічається збільшення прибутку та збільшення рівня рентабельності в середньому на 70 %. Так, рентабельність вирощування пшениці згідно технологічним картам в порівнянні з середнім показником за три роки більше на 54,6%, ячменю – на 66,2%, ріпаку – на 167,6%, сої – на 30,3%, а соняшнику - на 33,2%.

Проаналізувавши показники валового збору, витрати, економічну ефективність вирощування основних сільськогосподарських культур можна відзначити наступне:

- головною причиною низької врожайності сільськогосподарських культур в Ар Крим є не дотримання аграріями науково обґрунтованих технологій вирощування рослин, порушення структури посівних;
- вплив кліматичних умов ще більше посилює необхідність використання адаптованих до жорстких умов, районованих сортів та дотримання технологій і науково-обґрунтованих сівозмін;
- мінеральні добрива слід використовувати під пріоритетні культури. Дози добрив оптимізувати залежно від біологічних особливостей вирощуваних культур, кліматичних умов, та наявності елементів живлення в ґрунті.

Досвід передових господарств показує, що застосування інтенсивних технологій вирощування зернових культур навіть в умовах інфляції та диспаритету цін є економічно вигідним.[5]

Висновки. Таким чином стабілізувати, або підвищити врожайність вирощуваних сільськогосподарських культур в нинішніх умовах господарювання можливо, але за умови оптимізації та чіткого дотримання основних агротехнічних та технологічних прийомів. Найменш витратні з них - це дотримання оптимальних

строків сівби, впровадження науково обґрунтованих сівозмін та економічно вигідної структури посівів, планова компенсація тих елементів мінерального живлення, які знаходяться в мінімумі, превентивні заходи контролю фітосанітарного стану, своєчасне збирання врожаю та ін. Враховуючи все вищевикладене, зважаючи на глибокий аналіз і зважений підхід до найбільш витратних елементів технології обробітку ґрунту і вирощування основних сільськогосподарських культур, можна зробити висновок, що об'єднання та впровадження вищеназваних наукових розробок сприятиме підвищенню ефективності сільгоспвиробництва та зменшенню впливу на економіку підприємств несприятливих факторів зовнішнього середовища, істотної економії коштів і матеріально-технічних ресурсів, збільшенню обсягів виробництва та якості сільськогосподарської продукції, а значить, прибутковості і рентабельності виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин. – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с.
2. Ганганов В.М. Формування зернового комплексу регіону : монографія / В. М. Ганганов. – Одеса: ІПРЕЕД, 2008. – 311 с.
3. Макарець Л. И., Макарець М. Н. Экономика производства сельскохозяйственной продукции: Учебное пособие. – СПб.: Издательство «Лань», 2002. – 224с.
4. Развитие и питание зерновых культур // <[http://www.profermer.ru/zern / pitanie_5.html](http://www.profermer.ru/zern/pitanie_5.html)> – 2012. – 21 груд.
5. Скакун А. Агропромышленное производство Беларуси, проблемы и пути их решения // АПК экономика, управление 2001 г. №12, ст. 15 – 22, с. 20
6. Статистичні дані Державного комітету статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>. – 2013. – 1 верес.

УДК 633.854.78:631.5

ОСОБЛИВОСТІ НАЛИВУ НАСІННЯ ГІБРИДІВ СОНЯШНИКУ В УМОВАХ СХІДНОЇ ЧАСТИНИ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Скидан М.С. – к.с.-г.н.,

Скидан В.О. – к.с.-г.н., с.н.с., Інститут рису НААН

Костромітін В.М. – д.с.-г.н., професор, Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН

Постановка проблеми. Формування урожаю і його якості необхідно розглядати як процес, який відбувається на базі всіх етапів росту і розвитку і є завершальним моментом у розвитку організму. У своєму розвитку соняшник проходить поступальний ряд періодів і фаз розвитку, які характеризуються різними вимогами до умов зовнішнього середовища [1].

Стан вивчення проблеми. Дослідники зазначають, що в соняшнику після запилення починається складний процес формування і налив насіння. Фор-